

Följande verser äro även i väsentliga stycken från den svenska översättningen avvikande.

När den svenska översättningen tillkommit och vem som utfört den kan f. n. icke avgöras. De tillgängliga handskrifterna höra alla 1580-talet till eller därefter. Det kan som ovan nämnts, tänkas, att översättningen har samband med tidens traditionalistiska strömning och att den icke kan sättas i samband med den av Norman föreslagna mässordningen, vilken däremot skulle kunna sättas i förbindelse med texten i Hög-handskriften¹⁴⁾. Det är i detta sammanhang värt att nämna, hurusom den latinska texten finnes i den *Psalmodia*, samling av sånger etc. från den gamla Kyrkan, som med företal av Melanchton, utgavs i Wittenberg 1569.¹⁵⁾ Den skriften meddelar ordning för vesper, completorium, matutin, vissa av mässans latinska sånger m. m. Man kan icke förneka att den skriften eller den traditionalistiska riktning den representerar kan ha utövat större inflytande även utanför Tysklands gränser och att man i den kan finna en bidragande orsak till att så mycket av den gamla kyrkosången bevarades i Norden och kodifierades i skrifter såsom Jespersøns *Graduale* eller de senare *Liber Cantus Upsalensis* och *Wexionensis*.

Eric Segelberg.

¹⁴⁾ Adell a. a. s. 29.

¹⁵⁾ Se ovan s.

¹⁵⁾ *Psalmodia hoc est cantica sacra veteris ecclesiae selecta*. Utgiven av Lucas Lossius Lunenburgensis. Wittenberg 1569.

Från skilda tider.

En recensionssvit.

I: 1200-talet

Petrus de Dacia: Om den saliga jungfrun Kristina av Stommeln. I översättning och med inledning av Tryggve Lundén. Bonniers 1950.

Förlagsnotisen på bokens bakre omslag talar om »en levande återklang ur medeltidens natt». Den massiva demonologi, som utgör den svarta ränningen i Kristinas upplevelser, sådana de utan förbehåll och delvis i en monoton upprepning av kuslig verkan ha skildrats av hennes vän Petrus, dominikanen från Visby, ger

utan tvivel viss anledning till förnimmelsen, att vi här möta ett tjockt och kvavt mörker. Hur kunde människor uthärda i en sådan av fruktan och övertro skapad miljö? Måste icke själarna till sist brytas sönder av denna oupphörliga gastkramning? Religionspsykologerna antyda ju gärna, hurusom Medeltidens intensiva mysticism ibland alstrade epidemiskt vansinne.

Ett huvudintryck av boken är emellertid, att åtminstone denna späda jungfru Kristina på ett sällsamt sätt bevarade sin personlighets integritet. Hennes själ låg som sagt å ena sidan blottad för alla slags anfäktelser, icke närmast av den finare, andliga sorten, utan snarare grova och kväljande; hon erfor å andra sidan — och detta var för henne själv väsentligare — svindlande upprekningar i Kristusförnimmelens mest kristalliska sfärer; men mitt i allt detta behöll hon en viss serenitet och jämvikt, kände sig varken utskämd eller krossad och förhävde sig heller aldrig över sina »övermåttan höga» erfarenheter. Tor Andrae, som i sin forskning har umgåtts med alla slags bizarra och tvetydiga hysteriker och som just icke låter sig duperas av någon, erkänner gärna hos Kristina en ovanlig grad av själslig finess, sundhet och värdighet. Och huvudintrycket av hennes personlighet är som sagt icke ömkansvärd svaghet utan styrka, en märklig förmåga att i all efterlåtenhet för de radikalt skilda impulserna ändå bestå trons prov. Jämförelsen med nutidens människor, som inom en så mycket trängre latitud av psykiskt liv, utan känning av vare sig himmel eller helvete, visa så mycken svaghet och inkonsistens, är icke flatterande för »vår upplysta tid». Medeltidsnatten bröts förvisso av klara dagar, som vi knappast känna.

Onekligen är det en främmande värld, som upplåter sig i denna bok, i biografien och breven. Även Petrus själv, i hans sätt att uppfatta Kristina som en Gudsuppenbarare och i hans celesta kärlek till henne personligen, ter sig svärfattlig. Men för en läsare, som är villig att lossa något på sitt kritiska förbehåll, visar sig boken snart vara värd ett eftertänksamt studium, som kommer att förmedla en rik, efterhand fängslande inblick i mystikens liv och i de kristna sanningar bortom allfarvägarna, som endast i denna livsform nå full konkretion. När boken nu äntligen för första gången har blivit tillgänglig på svenska, i en omsorgsfull och kongenial översättning, hälsas den därför mycket välkommen som ett betydande, i sin art unikt bidrag till svensk fromhethshistoria och svensk litteratur.

II: 1500—1900-talen

Johannes von Walter: Die Geschichte des Christentums II:1 Die Reformation; II:2 Die Neuzeit. C. Bertelsmanns Verlag, Gütersloh 1949—50.

Dessa delar, tillsammans tusen sidor, av ett tydligen mycket uppskattat kyrkohistoriskt verk föreligga här i sin tredje genomsedda upplaga — även första bandet är tillfinnandes i en efterkrigsedition. Framställningen är gjord »in einem Guss» och ägnar sig också utmärkt till sträckläsning; ingen vetenskaplig diskussion med andra auktorer och inga noter tynga sidorna. Händelseutvecklingen återgives i lagom fyllighet; den för fram till Frank Buchmans fyra absoluter och Pacellis uppstigande på S:t Petri stol. Förf. visar många prov på god syntetisk förmåga, i det att han på ett intresseväckande sätt inordnar händelserna under vägledande idéer och betonar sammanhangen mellan annars ofta isärhållna företeelser samt övergångarna mellan skedena. Skildringen livas ock av förf:s intresse för de agerande personerna. Ståndpunkten är, som det anstår en Rostockprofessor, klart luthersk, vilken nog vållar, att icke-lutherska företeelser ofta sättas i en ensidig belysning, som försänker vissa av deras karakteristiska drag och värden i skugga.

III: 1600-talet

Emanuel Hirsch: Geschichte der neuern evangelischen Theologie im Zusammenhang mit den allgemeinen Bewegungen des europäischen Denkens. Lief. 1—5 (= Band I). C. Bertelsmann Verlag, Gütersloh 1949—50.

Somliga teologer börja med historisk forskning och sluta med att bygga ett eget lärosystem. Andra gå i motsatt riktning. Till de senare hör Em. Hirsch, och det vill synas, som om han därmed har valt den för hans del bättre vägen. Han har hittills gjort sig känd som en djuptborrande, skarpsinnig och egenartad systematiker, som emellertid i typiskt tysk-akademiskt abstrakt manér avlägsnade sig hänemot en sorts existentiell lutheranism med ringa kontakt med kyrkligt trosliv och — än värre — ej utan böjelse för en isolerad »Deutschtum», som syntes samverka med nazistisk kulturpolitik.

Det är nu märkligt att finna, huru han under andra världskrigets ohyggliga omstörtningar synes hava räddat åt sig någon stilla vrå, där han oavbrutet har kunnat hängiva sig åt de vidlyftiga forskningarna, som nu börja sätta frukt i ovannämnda storstilade arbete — i sin anda så konträrt motsatt det förfärande sönderfall av europeisk kultur och västerländskt andeliv, som har orsakats av samma världskrig.

Verkets syfte är väsentligen uttryckt i undertiteln. Det är ej fråga om en dogmhistoria i traditionell mening, ett referat av fackteologernas ändlösa »Auseinandersetzen» utan om en idéhistoria, där de religiösa tankarna ställas i ingående belysning av de inflytelser, som ha förbundet dem med den allmänna intellektuella utvecklingen. Den föreliggande första delen handlar t. v. så gott som uteslutande om sådana inflytelser: det nya samhällsfilosofiska tänkande, som efter konfessionskrigens slut i tröthetens tecken gav ny fart åt ett naturrättsligt-rationellt statsbegrepp (Grotius, Hobbes, Locke, Pufendorff), toleransprincipen, som från annat håll neutraliserade konfessionalismens dominans (Bayle), vidare den nya empiriskt-filosofiska världsbild, som slutligen avdankade de aristoteliska och därmed även de skolastiska och ortodoxa prenotationerna (Kopernikus, Descartes, Newton) och även därutöver innebar vittgående konsekvenser för uppfattningen av Guds förhållande till världen, radikalast hos Spinoza, slutligen ock en begynnande ny syn på Bibel och uppenbarelse samt en religionsfilosofi, som utvecklade sig i avsiktlig oavhängighet av teologien. Mest nyanserad och lärrik var utvecklingen i England, där deismen väl hade en utmärkt marknad men också mötte en front, som blev desto besvärligare som den på sitt sätt stod i förbund med common sense (Butler).

Det är ett utomordentligt fångslande tankedrama, som så spelas upp i Hirschs säkra regi. Dess premisser bestämman alltjämt livs-åskådningsdebatten, ehuru väl replikerna från den evangeliska grundåskådningens håll sedermera — i de delar av verket, som skola följa — ju komma att falla bestämdare och även väsentligen rubba den segerställning, som rationalismen hänemot 1700-talets mitt menade sig innehava.

Verket lovar sålunda att bliva ett magnum opus, av central betydelse för kännedom och bedömande av den evangeliska kristenhetens inre utveckling, under brytningar och samverkningar med övriga västerländska tänkesätt och kulturideal.

IV: 1800-talet

Tor A. E. Persson: Studier i J. O. Wallins predikostil. Akademisk avhandling. Uppsala 1950.

Mången, som ännu hör återklanger från Salem och Sion i Wallins psalmer, betraktar däremot hans predikningar som en Juda öken. Att skriva en stor bok om dessa skulle alltså ur denna synpunkt förefalla som ett mycket trist beting. Författaren av föreliggande stilistiska studie tycks emellertid knappast ha suckat under bördan och ej heller ansett sig engagerad i ett mindervärdigt stoff. Han har gått tillväga med stor grundlighet och belyst sitt ämne ur alla tänkbara synvinklar. Här och var märkes nog frånvaron av teologisk skolning, men denna brist betyder icke så mycket. Arbetet visar, att stilistiken har vehiklar i sin hand, som upplåta annars obeaktade aspekter. Analysen av komposition, av meningar, satser och ordställningar, av enskilda ord och deras frekvenser m. m. för till resultat, som bliva av högsta värde för en historisk och psykologisk förståelse.

På Wallins tid ansågs som självklart, att predikokonsten var en art av retorik och elokvens. Härom förenade sig homiletiska krav av både klassiskt och romantiskt ursprung och även den nya teologien (Schleiermacher). Väckelse- och lekmanapredikan lät senare förstå, att all särskild omsorg om formen vore syndig; och något av denna puritanism sitter nog ännu i. Emellertid är det väl i och för sig knappast mera ogudaktigt att uppöva förkunnelsens retoriska element än att idka röstvård på kloster eller annorstädes.

Vad Wallin angår är det i varje fall intressant att finna, att de karakteristiska dragen i hans predikan enligt dr Persson icke härröra från en utvärtes teknik utan samband med personligheten. Oaktat sin villighet och förmåga att lära av andra (fransmännen Bossuet och Fénélon och engelsmannen Blair) betydde Wallin något avgjort nytt i svensk predikan, och detta nya kom av honom själv. Dr Persson uppvisar förbindelsen mellan hans eget kynne och huvudmotiven i hans predikan: förgängelse- och evighetsmotiven, höghetsmotivet, aktiviteten, kallelsetanken, medborgarsinnet och människointresset. Han visar ock, att mycket, som nu på mer än ett sekels avstånd kan te sig som kallt beräknad stilisering eller fasadbelysning, i själva verket uttrycker omedelbarhet och inspiration. Sinnet för språklig skönhet var honom påtagligen medfött; dess uppodling drev han alltså *con amore*. »Der lever Sang

paa Folkets Munde, der klinger fuldt det gamle Sprog» — ingen svensk skald och talare har bättre besannat denna annars något hyperboliska karakteristik än Wallin.

»Det gamle Sprog» — det var för Wallin främst Bibelns språk. Dr Persson betonar flerstädes, att Wallin betydde något nytt ej minst genom sin biblicism: bibelcitater och bibliskt mättat språk i övrigt dominera liksom i hans psalmer också i hans predikan, på ett helt annat sätt än hos föregångarna, så att form och innehåll här ingalunda söka varandra från skilda håll utan kunna sägas höra genetiskt samman. Emellertid bidrog till hans stils egenart även hans latinska skolning, som medförde en viss glättning och abstraktion. — Det skulle, i förbigående sagt, vara av intresse att få en undersökning i vad mån modern predikan influeras av Gustaf V:s bibel; resultatet bleve nog magert, ej blott på grund av verkliga eller förmenta brister i denna översättning utan kanske mest därför att en egentlig homiletisk stilsträvan numera saknas hos oss.

Dr Persson är värd den lön för sin forskningsmöda, som består däri, att läsaren genom hans bok upptäcker, att Wallins predikan alltjämt rymmer mycket av religiöst, litterärt och allmänmänskligt intresse.

V: 1863—1945

Elis Malmeström: J. A. Eklund. En biografi. Diakonistyrrelsen 1950.

Denna bok gör visserligen ej anspråk på att vara den definitiva levnadsteckningen över Eklund; författaren betonar behovet av ytterligare fördjupningar i det utomordentligt rika stoff, som Eklunds livsverk erbjuder. Likväl kommer Malmeströms verk att bestå såsom i sin art klassiskt. I synnerhet har han förträffligen utrett och framställt Eklunds ungdomshistoria. Man finner i detta avsnitt alla utgångspunkterna — och kraftuppladdningarna i dem, både de positiva och de negativa — för hans kommande strävanden; man finner lärospånen och framför allt Eklunds märkvärdiga förmåga att i ordets ursprungliga mening »läsa», d. v. s. att samla in och tillägna sig livstankarna, så att därav blir något helt personligt. Bland annat klarlägges grundligt och tacknämligt den väsentliga impulsen från Wikner, men därtill får man veta, i viss

mån som en överraskning, att Eklund i all stillhet och före de andra upplevde en »Lutherrenässans». Ja, allt i kristen hävd, som han rörde vid, pånyttföddes mer eller mindre genom gnistan i denna unga genialitet. Också längre fram i boken har Malmeström mängder av nya och goda synpunkter på Eklunds gärning, som predikant, psalmist, praktisk kyrkoman, kulturfilosof och moralist. Därtill kommer allt det skickligt hanterade stoffet, ofta i fylliga brev- och dagbokscitats oförmedlade form.

Utrymmets knapphet tillåter ej någon utförligare anmälan. Nog sagt, att det var lyckosamma skickelser, som gävo åt Eklund till förtrogen lärjunge en man av Malmeströms kapacitet och åt denne lärjunge tillfälle att lösa sin förpliktelse till lärofadern genom att skriva boken om honom i detta stora format. Nog sagt, att boken utan tvekan bör aktas som det främsta bidraget till detta års svenskkyrkliga litteratur.

Om Eklund skulle med rikhaltigaste motivering kunna sägas: Han får icke glömmas. Men på ett ställe i boken heter det: »Han kan icke glömmas». Det säger mer. Han kan icke glömmas.

VI: 1900-talet

Oskar Söhngen: Die Erneuerungskräfte der Kirchenmusik unsern Tage. (i Glaube und Forschung. Vorträge und Abhandlungen der Evang. Akademie Christophorus-Stift, herausgegeben von G. Howe. Erste Folge. C. Bertelsmann Verlag, Gütersloh 1949).

Man kan ju icke sätta likhetstecken mellan svensk och tysk kyrkomusikalisk renässans; likväl äro ju väsentliga riktlinjer i resp. rörelser gemensamma. Ur denna synpunkt torde det vara befogat att fästa uppmärksamheten på ovannämnda uppsats. Den ger nämligen med förebildligt redig disposition, med överblick och urskillning och med stilistisk talent en mycket läsvärd sammanfattning av vad som har tilldragit sig eller är i görningen i nutidens tyska evangeliska kyrkomusik.

»Ej av paroller, som utgå av en musikalisk kolartro på utvecklingen, utan — alldeles som i teologien — av återgång till dess kraftkällor var förnyelse för evangelisk kyrkomusik att hoppas» (s. 57). Därmed betingas för författaren ett pregnant historiskt perspektiv, i vilket reformationens predikan, psalm och musik

med Luther och Walter framstå såsom den originala och allomfattande nyskapelsen och Bach såsom den universelle mästaren. Medeltidens kyrkomusik nämnes blott en enda gång och i förbigående; så observerar man ju strax en ej oväsentlig olikhet mellan svenskt och tyskt. Hos oss har ju också gregoriansmen varit en bestämmande faktor i förnyelsen, hos tyskarna synes koralen gälla, mer exklusivt, som all kyrkomusiks grundform.

Förnyelsen har försiggått ej blott parallellt utan ock i nära kontakt med teologiens Lutherrenässans — ja, i det att denna har återväckt ett riktigt medvetande i den evangeliska kyrkan om hennes rätta funktion: Guds ords förkunnelse, har den tillika införsatt kyrkomusiken i samma funktion och därmed som sagt åter öppnat dess ousinliga kraftkällor.

Den liturgiska förnyelse, som har verkat ett återupplivande av en rad länge bortlagda gudstjänstformer: vecko- och aftongudstjänster, tillräknas ock stor betydelse. En punkt anses nu uppnådd, där musiken kan återgälda till liturgien sin skuld i thy avseende. I detta sammanhang erinras också om kyrkoårets växande betydelse som riktpunkt för musikaliskt arbete.

Själva musikens begrepp omformas ovillkorligen. Den kan ej som i romantikens dagar förbliva en njutningsrik flykt från en trist verklighet utan blir som i Luthers tid en real livsmakt, en kraft mitt i själva vardagen, både »fanfar och balsam».

Dr Söhngen framhäver vidare koralkörens uppgift: kör och församling höra närmare samman än orgel och församling. Denna tes stödes ej minst av nutidens ivriga musikhistoriska forskning, som klart ger vid handen, att sången är kyrkomusikens fundament. Härmed åsyftas dock ej, att orgeln i kyrkan skulle plockas isär och bäras ut; men väl markeras skarpt, att konsertorgeln måste vika för kultorgeln.

Utförligt behandlas de krav, som den nya kyrkomusiken ställer på en förbättrad utbildning och en likaså förbättrad tjänsteställning för kantorer och organister.

Slutligen återföres med rätta allt, som har skett och ännu måste ske, på Kyrkans egen inre förnyelse. »Att vi i denna tid få meduppleva en så mäktig nyskapelse i kyrkomusiken är ett överväldigande bevis för att levande krafter röra sig på djupen i den utvärtas ofta så torftiga och vanmäktiga evangeliska kyrkan» (s 63).

Uppsatsen avslutas med redogörelser för en rad stora kyrkliga musikfester. Därvid liksom i det föregående nämnas många namn,

som ge personlig konkretion åt skildringen. Dessa namn måste i detta knappa referat lämnas åsido.

VII: 1940-talet

Lechard Johannesson: 40-talet och idéerna. En bok till gammaltroende kristna och moderna hedningar. Bonniers 1949.

Nythomism i Sverige! Det är sannerligen en »tertius interveniens» i vår annars rätt inhemska livsåskådningsdebatt. Lektor Johannesson är ock fullt medveten om sin roll och skiftar metodiskt sina hugg åt både höger och vänster; han har ock fått många hugg tillbaka.

Han har bjudit till att bemöta Hedenius med en viss courtoisie, vilken emellertid har blivit illa lönad: DN-falangen har med känd radikal själv tillräcklighet avfärdat alla hans argument. Skall hans insats i någon mån bliva fruktbärande, måste den nog ske i form av en uppgörelse med den andra fronten: Lutherteologiens. En sådan uppgörelse är nu åtminstone, ehuru ännu i viss förvirring, i gång. Må den fortgå, må den avsätta någon grad av klarhet och consensus, så att det blir uppenbart, att kyrkohistorien icke låg i puppa hela tiden mellan Pauli död och Luthers födelse.

Vad som mest intresserar i boken är kanske läran om analogien och dess språkteoretiska konsekvenser. Är det nämligen så att Ordet har i orden icke en av oss människor tecknad symbolisk skugga utan snarare ett organ för meddelelse av sin existens, med sanningens prägel, då är det tydligt, att bekännelseorden liksom även hela det liturgiska språket insattes i ett långt mer betydelsefullt sammanhang än som tillmättes av traditionell subjektivism. Tillämpningen av S:t Thomas' kunskapslära visar sig för övrigt vara av positiv betydelse också för kristendomens historiska verkligheter: »alltså är Kristus sannerligen uppstånden». Inalles känner man, om man har kvar en del luthersk ortodoxi i hjärta och själ, en påfallande lust att närma sig denna medeltida filosofi, i släkt med de gotiska katedralerna.

Bo-Sture Wiking.